

A turmalinnak egy magyarhoni új lelhelyéről.

Stürzenbaum Józseftől.

(Fölvastatott a társ. 1873. nov. 12-én tartott szakülésén.)

Folyó év szeptember elején Versetzen (Temesmegye) időzvéni barátom Bruck Ferencz tanár úr kíséretében több kirándulást tettem a versetzi hegységbe, mely a bányászati hegység egyik végkiágazását képezi. E hegység főtömegét tekintve, durvaszemcsés gneiszből áll, ez azonban gyakran képez átmenetet a csillámpalába. A gneisz főképp csak a felületen oly durva, nagyszerű, mélyebben fekvő rétegei mindinkább finomabb szemcsésű összetétellel bírnak, mely szakadatlan átmenetet az ottani kőbányákban igen szépen lehet látni. Ugyanis a gneisz a versetzieknek, más, jobb építkezési anyag hiányában, mely az ottani vidéken általában egész Oraviczáig nem található, építési anyagul szolgál, s így természetesen több helyt fejtik. E több kúpot képező hegység számos vékonyabb vagy vastagabb quarcit-eret tár magába, mely erek egyes részei, bizonyos helyeken a főtömeget képező s elmálló gneisztől megszabadítva, kiálló tuskókat s tömzsöket képeznek.

Egyik kirándulásunk alkalmával, az ú. n. birkahegy (Schafsberg) keleti oldalán főntemlített barátomnak egy feketeszínű zárvánnyal telt gneisz-darab ötlött szemébe, mely a többi gneiszdarabtól első pillanatra eltérőnek látszott, s annyival is inkább érdekelt mindkettőnk, mivel barátom, ki versetzi születésű, s a hegységet minden irányban számtalanszor bejárta, nem emlékezett, hogy e vidéken valaha ily zárványokat tartalmazó gneiszt vagy quarcitot talált vagy ily leletekről másoktól említést tenni halott volna. Közelebbi s figyelmesebb megtekintés után e zárványok feketeszínű *turmalin*-jegeceknek bizonyultak be. Igen természetes azonban, hogy ez egy példánnyal be nem elégedve, kerestünk tovább és nem épen siker nélkül, a mennyiben ugyanazon hegyen még 10—12 turmalint tartalmazó gneisz vagy quarcit-darabot sikerült gyűjtenünk; feltűnő azonban, hogy a turmalin sokkal nagyobb mennyiségben s gyakrabban fordult e helyütt elő a quarcitban, mint a gneiszban.

E turmalin-zárványok fekete átlátszatlan jegeceket képeznek, általában rövidek, töredezetek, s a quarcit anyaga által mintegy össze vannak tapasztva. Vastagságuk 2.5—15 mm. Trigonalis habitusok igen határozott. Egyes, a bezáró kőzetből kiszabadított jegecek igen szé-

pen mutatják a $\infty P_2, \infty \frac{R}{2}$ -et. Véglapokat általában nem észlelhettem egy példányon sem; az oszloplapok a fő-tengelylyel párhuzamosan rovatoltak, barázdáltak. Telje-sen önálló, szabad jegecet nem sikerült találnom.

Habár e turmalinok föltünően szépeknek nem mond-hatók, és sem alakra, sem pedig nagyságra nézve nem igen tűnnek föl, mindamellett már a lelhely újsága, s eddig ismeretlen volta miatt sem tartottam érdektelen-nek s fölöslegesnek bemutatni s megismertetni.

Célszerűnek tartom ezek után még a turmalinnak eddigelé ismert magyarországi s erdélyi lelhelyeit össze-hasonlítás miatt fölemlíteni. Az egyes lelhelyeknél az anyaközet is föl van említve:

Úrvölgy- csillámpalában.

Libethbánya }
Igló } quarcitban.

Felső-Szlana-csillámpalában, továbbá

Magos- és }
Oláhpián } csillámpalában, és
Zoodon, gránáttal }

Heltau-ban.

Ezekhez járul még mint új lelhely a versetzi, gneisz és quarcitban.

Igen feltűnő és különös, hogy a Birkahegyen ki-vül a versetzi hegység semmiféle más részében nem sikerült turmalinra akadnom. Hogy csakugyan nem for-dúl itt elő a turmalin, mutatja azon körülmény is, mivel a Birkahegy mellett levő többi hegyek kőbányáiban dolgozó munkások — bár némelyik már több éve van ott elfoglalva — ily fekete zárványokat tartalmazó pél-dányra általában nem emlékeztek, hogy valaha láttak volna.

El nem mulaszthatom még végül, hogy röviden meg ne emlékezzem azon — néha igen nagy — földpátjege-cekről, melyek rendesen a carlsbadi törvény szerint ké-peznek ikreket, s melyek a gneiszből, mint a melynek összetevő részét képezik, ennek elmállása után, kihullva nagy mennyiségben található szabadon kivállva. E jegecek némelyike már szintén mutatja a mállás nyomait, s külö-nösen a széleken többé-kevésbbé nagyobb része le van kopva, illetőleg gömbölyítve, s így a jegecalak már nem vehető mindegyiken egészen tisztán ki, azonban hasítva, igen szépen mutatják az ikerképződést.